

Introduktion

Skrifterna under denna flik handlar om hur våra kyrkor – Gryts, Björnlunda, Gåsinge och Dillnäs - kommit till och utvecklats, och om de olika föremål och konstskatter som finns i kyrkorna. Den viktigaste källan är de tryckta kyrkober beskrivningar som utgivits av Sörmlandsmuseum och där landsantikvariern Ivar Schnell spelat en viktig roll. Beskrivningen av Gryts kyrka har fått stora bidrag från bygdehistorikern Ingrid Rydefalk.

Först några tips för att underlätta läsande och förståelse. När man beskriver kyrkor måste man oftast använda väderstreck för att beskriva de olika delarna av byggnaderna. Våra kyrkor, liksom nästan alla i Sverige, är orienterade i öst-västlig riktning – *koret* med altaret, som traditionellt religiöst sett uppfattats som den viktigaste delen av kyrkan, ligger i öster och tornet oftast i väster. Att koret placerats i öster anknyter med alla sannolikhet till ett fenomen som är vanligt i många religioner – solen, som ju går upp i öster, har uppfattats som en symbol för gudomen. Mellan koret och tornet ligger *långhuset*, som oftast utgör huvuddelen av kyrkans utrymme. Från koret kan, mot norr eller söder eller båda, finnas utbyggnader, som kallas *sidoskepp*. I de flesta kyrkor finns innanför ingången ett separat utrymme innan man kommer in i själva kyrkan, det kallas *vapenhuset*. Tidigare har man trott att namnet syftade på att man där måste lägga av sig vapen innan man gick in i kyrkan. Senare forskning talar för att vapenhusen användes som vaktlokaler och vapenförrådsförråd av bybefolkningen vapen när ofred hotade. I anslutning till koret finns *sakristian*, som är det rum där prästen och övriga medverkande förbereder sig för gudstjänsten, och där en del kyrkans textilier och kyrksilvret förvaras.

När kristendomen kom till Sörmland

Man brukar säga att kristendomen kom till Sörmland med den engelske missionsbiskopen Eskil. Han verkade till att börja med i Västergötland, där Husaby var ett fäste för de missionärer som utsänts från England. Från kungsgården i Fors (låg i dagens Eskilstuna) kom önskemål till kyrkoledningen i Västergötland om att få hjälp med kristnandet av Svealand och därför utsändes Eskil dit. Han kom främst att verka inom Rekarneområdet (nordvästra Sörmland) från mitten av 1000-talet till sin död 1080. Redan vid hans ankomst fanns det dock kristna inom området, och för-

modligen flera kyrkor. Eskil led martyrdöden år 1080 genom stening när han försökte predika vid ett stort blot (offerhögtid) i Strängnäs, som förefaller ha varit asatrons huvudort i Sörmland. Han begravdes på sin gård Tuna och därav kommer stadsnamnet Eskilstuna.

Hur kristendomen spriddes vidare från Rekarneområdet och hur den kom till våra trakter är i stort sett okänt. Våra fyra kyrkor är alla tillkomna under ungefär samma tidsperiod – andra halvan av 1100-talet och början av 1200-talet.

Från Daga härad till Daga församling

Kyrkorna kom att bilda grunden för indelningen i socknar, som kan sägas ha varit den första administrativa indelningen av Sverige. Socknarna var inte bara en kyrklig indelning utan hade också ansvar för vissa ”världsliga” funktioner. När den administrativa indelningen av landet i härad, som gick tillbaka på liknande indelningar från 800- och 900-talet, genomfördes kom våra kyrkor och socknar att tillhöra Daga Härad, först omnämnt 1314 som Daundaerae. Häradet, som i Sörmland till att börja med kallades hundare kom att få ansvar för rättsskipning och säkerhet, men också för bl a väghållning och gästgivargårdar. I Daga härad ingick Gryts, Björnlunda, Gåsinge-Dillnäs, Frustuna och Kattnäs socknar. Den första tingsplatsen låg vid en plats kallad Vad eller Vadsbro (ej att förväxla med Vadsbro söder om Flen), väster om Södertuna slott och i närheten av den numera försvunna Norrtunasjön. Tingsplatsen flyttades i slutet av 1500-talet till kyrkbacken vid Gåsinge kyrka, men redan tidigare hade ting ibland hållits där, och där byggdes det första tingshuset 1850. Det är numera församlingshem, men har behållit namnet Tingshuset. 1908 flyttades häradsrätten till ett nybyggt tingshus i Gnesta och 1947 flyttades rätten till Nyköping. Tingshuset i Gnesta är numera församlingshem för Frustuna församling.

Med ny lagstiftning under andra halvan av 1800-talet omvandlades de tidigare socknarna till landskommuner. I nästa stora administrativa förändringsvåg bildades 1952 Daga ”storkommun”, som bestod av Gryts, Gåsinge-Dillnäs och Björnlunda kommuner. Samtidigt bildades Gnesta ”storkommun”, som omfattade Gnesta, Frustuna och Kattnäs kommuner.

Efter ett par decennier hade den politiska makten kommit in på stor-driftstänkande och därför införlivades Daga och Gnesta kommuner med Nyköpings kommun – liknande föränd-

Sankt Eskil
Kalkmålning i
Överselö kyrka

ringar skedde på många håll i landet. Det tog dock inte särskilt lång tid innan nackdelarna med dessa stora kommuner blev uppenbara, och därför etablerades Gnesta som en självständig kommun, som omfattade de tidigare Gnesta och Daga kommuner.

När det gällde församlingarna blev det med tiden svårt, av flera skäl – främst ekonomiska -, att driva tre olika församlingar och därför slogs Gryts, Björnlunda och Gåsinge-Dillnäs 2006 samman till en församling, som nu kunde få överta det gamla namnet Daga, som ju blivit ”ledigt”.

Dillnäs kyrka

Gryts kyrka

Gåsinge kyrka

Björnlunda kyrka